

Izvorni znanstveni rad
UDK 316.77 + 800.1

Komunikacija i postmoderna

TENA MARTINIĆ

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Lytotard tvrdi da usporedo postoje različiti jezici, znanosti, književnosti itd., koji su potpuno zatvoreni i uzajamno se ne susreću. Posljedica bi bila da se iskaz tvoren u jednom tipu jezika ili prema pravilima jedne jezične igre ne bi mogao prevesti u drugi tip jezika. Tvrdnja o zatvorenosti diskursa u vlastitu jezičnu igru i nemogućnosti da se njegova semantička vrijednost prenese u iskaz druge jezične vrste posebno dolazi do izražaja kad je riječ o komunikaciji u svakodnevici. Standardni jezik pojavljuje se kao ono mjesto gdje se susreću iskazi različitih jezičnih tipova. Jezik svakodnevnog života standardni jezik jest ono mjesto u kojem se okupljaju osnovna značenja nastala u pojedinim jezičnim vrstama. Odnos između svakodnevnog jezika i jezičnih vrsta nije jednosmjernan. Svakodnevni jezik nije tek pasivni prijemnik impulsa posebnih jezika, nego drugi verbalni tipovi upravo ovise o jezičnom iskazu svakodnevice.

Kad je u Lyotarda prevladala teza da je svaka jezična vrsta, primjerice jezici različitih znanosti, pa književnosti, filozofije itd., sustav u sebi, nužno je slijedilo da se između njih ne mogu izmjenjivati poruke. Svoju je tvrdnju temeljio na Wittgensteinovoj tezi da je jezik poput neke igre koja ima svoja pravila i ne korespondira s drugim igrama. Svaka je igra zatvorena u polje svojih pravila tako da njezine sastavnice gube svaku funkciju, odnosno značenjsku vrijednost izvan tih čvrsto određenih suodnosa. Posljedica je očita. Nemoguće je sastavnicu jedne igre, primjerice igraću kartu u preferansu, zamijeniti kartom u pokeru, a da ona zadrži svoju prvotnu funkciju. Još je očitiji primjer kad imamo dvije različito uobličene sastavnice dviju različitih igara kao što su šah i domino. Pločice domina morale bi imati dovoljan broj elemenata po kojima bismo ih mogli podijeliti na onoliko figura koliko ih ima u šahu da bi, potpuno promijenivši svoje funkcije, mogle preuzeti ulogu šahovskih figura. Iako bi sastavnice jedne igre bile prenesene, »prevedene« u usustavljeno polje druge igre, one bi mogle zadržati svoj prvotni oblik, ali bi potpuno izmijenile svoju funkciju ili svoju vrijednost, tj. svoje »značenje«.

Ako se doslovno prihvati Wittgensteinova teza o jeziku kao igri, onda bi i Lyotardova tvrdnja da je nemoguća korespondencija između različitih tipova jezika (primjerice znanost, književnost, filozofija) bila točna, jer bi »prevođenje«, pre-

nošenje neke riječi iz jednog tipa iskaza u drugi bilo nemoguće, a da ona pri tome potpuno ne promijeni svoju funkciju ili značenje. Slučaj gotovo potpuno identičan s kakvom igračom kartom. Naime, ista riječ prenesena u drugi tip jezika, drugi sustav »jezične igre«, potpuno bi mijenjala značenje i ne bi se u ničemu podudarala sa semantičkom vrijednošću toga istog verbalnog oblika, prema semiotičkoj podjeli, označitelja, u drugom tipu jezika. Bio bi to isti označitelj, materijalni dio jezičnog znaka koji bi uvijek imao različito označeno ili drugu semantičku vrijednost.

Postmodernost nastala je, kako ga određuje među ostalima i Lyotard, kao poništavanje Velike Priče. Potisnuta su sveobuhvatna predočavanja čovjekova opstojanja na račun niza različitih iskaza koji istovremeno supostoje, razlamajući veće skupine ljudskih zajednica u regionalne ili još manje grupe. Nastupilo je tako vrijeme »deideologizacije« ili, možda određenije, razdoblje poricanja široko prihvaćenih sveobuhvatnih ideologija. Naspram centralizacije ideoloških predožbi nastalo je njihovo regionaliziranje. Bio je to otpor prema sveopćoj unifikaciji ili poništavanju razlika, koji u svojoj drugoj krajnosti postaje negiranje bilo čega drugoga i zatvaranje u suženi, dohvatljivi okvir regionalnog opstojanja. Velika Priča bi tako zapravo bila zamijenjena mnoštvom Malih Priča, iako se takvo određenje izbjegava, jer bi iz dosljednoga postmodernog stava proizašlo da je nemoguća bilo kakva priča ili pokušaj izdvajanja vlastitoga životnog trenutka iz njega samoga. Neizvediva je, prema toj tvrdnji, bilo kakva refleksija ili samosagledavanje. Ali, s druge strane viđeno, već samo pisanje o postmodernom stanju jest osporavanje takvog stava, što priznaju i oni koji ga zastupaju. I to bi bio jedan od postmodernih, u sebi prijepornih postupaka: osporavati nešto što je zapravo nemoguće izbjeći.

Čini se da se upravo u navedenoj aporiji, s jedne strane, negiranja autorefleksivnog govora i, s druge strane, ne toliko pristajanja već gotovo podređivanja nezaobilaznoj potrebi, čak bi se reklo egzistencijalnoj prisili da se sagleda vlastito stanje, može uočiti sporno mjesto u tvrdnji da su naši iskazi međusobno nepredvidivi zato što pripadaju različitim jezičnim vrstama. Indikativan je postmoderni stav koji isticanjem samog čina neposrednog, nerefleksivnog govora osporava da smo u stanju bar donekle sagledati vlastiti položaj. Prema toj tvrdnji, pojedini bi diskursi bili zatvoreni u svoj tip jezika i neprevedivi u drugi verbalni tip. Imali bismo tako iskaze koji se tvore pomoću pravila određene jezične igre i nepredvidivi su u drugi jezični tip. Na taj se način dobiju diskursi koji bi se mogli odrediti kao potpuno sematički razdvojene verbalne cjeline, jer se njihove značenjske vrijednosti ne mogu prenositi izvan njihova jezičnog tipa.

Lyotard tvrdi da jedan pored drugoga postoje različiti jezici, znanosti, književnosti itd., koji su potpuno zatvoreni i između sebe se ne susreću, što će reći da se između njih ne mogu izmjenjivati obavijesti, prenositi njihova značenja. Posljedica bi bila da se iskaz tvoren u jednom tipu jezika ili prema pravilima jedne jezične igre ne bi mogao prevesti u drugi tip jezika. Moglo bi se govoriti o potpunom mimoilaženju različitih tipova iskaza ili diskursa.

Komunikacija je pak, s druge strane, pojava koja se uzima kao jedno od osnovnih obilježja postmodernog stanja. Razvitak različitih komunikacijskih medija omogućio je brzo i obuhvatno prenošenje obavijesti. Tvrdnja o zatvorenosti po-

jedinih jezičnih tipova nužno se proširuje i na iskazivanje u svakodnevnicu, pa se iz te perspektive pojava širenja i umnožavanja obavijesti, koja toliko obilježava naš životni prostor, zapravo ne označuje kao obavijesna već izrazito tehnička novina. Naime, takav bi se pojam komunikacije odnosio zapravo samo na mogućnost da se obavijesti prenose veoma brzo i na velike udaljenosti, ali ne i na njihov prihvata. Ako je iskaz jednoga jezičnog tipa nepredvidiv te se zato njegovo značenje ne može, bar djelomice, dokučiti iskazom druge verbalne vrste, onda se informacije mogu izmjenjivati samo unutar pravila jedne jezične igre ili istog tipa jezika, primjerice znanosti ili filozofije. Nemoguće ih je, makar i okrnjene, prenijeti u drugi tip diskursa.

Tvrđnja o zatvorenosti diskursa u vlastitu jezičnu igru i nemogućnosti da se njegova semantička vrijednost prenese u iskaz druge jezične vrste, posebno dolazi do izražaja kad je riječ o komunikaciji u svakodnevici. Da li je svakodnevni jezik ili jezik svakodnevne upotrebe poseban tip jezika? Ako bi se na taj upit potvrdno odgovorilo, onda bi samo svakodnevni jezik bio onaj jezik u kojem bi se sporazumijevali pripadnici neke društvene zajednice, jer svi znaju pravila te vrste jezične igre. Pitanje koje se, međutim, odmah nameće jest: kako pak nastaje ta vrsta jezika koja omogućuje da se svi pripadnici neke jezične zajednice sporazumijevaju, bez obzira što se služe i drugim tipovima toga istog jezičnog sistema? Da li bismo, slijedimo li tezu o »neprevedivosti« iskaza jednog tipa jezika u drugi, mogli ustvrditi da je svakodnevni jezik posebna verbalna vrsta u kojoj se ne mogu prihvatiti diskursi drugih iskaznih tipova? Može li se uopće zamisliti opći tip jezika, nazvan standardnim jezikom ili pak jezikom svakodnevice, koji funkcionira unutar sebe sama i nema nikakav doticaj s drugim tipovima jezika?

Kad se sa znanstvene pragmatike prelazi na društvenu, Lyotardu se nužno nameću i drugi zaključci. Znanstvena je pragmatika prema društvenoj označena kao »jednostavna«. Naspram te »jednostavnosti« stoji, dodat ćemo, »složenost« društvene pragmatike koja se uobličava »preplitanjem raznih vrsta heteromorfnih iskaza« (denotativnih, propisivačkih, performativnih, tehničkih, vrijednostnih itd.). »Heteromorfnost iskaza« bilo je osnovno svojstvo društvene pragmatike, i u njoj dolazi do »preplitanja« raznovrsnih diskursa. Svakodnevni život mogao bi se uzeti kao osnova društvene pragmatike i u njemu bi onda ponajprije dolazilo do »preplitanja« iskaza različitih jezičnih tipova. Značenije pojma imenovanog »ispreplitanja« ne bi se svodilo na puko susretanje različitih tipova jezika, već bi to bilo, kao što i sama riječ nameće, prožimanje heteromorfnih iskaza, čime se i dobivaju diskursni oblici svakodnevnog života. Iskaz svakodnevnog života, kojim se neposredno reagira na trenutne egzistencijalne situacije, pripada standardnom jeziku neke društvene zajednice. To je onaj tip jezika kojim se služe, u različitoj mjeri i na različitoj razini, svi pripadnici neke društvene zajednice, bez obzira koriste li još koji od posebnih jezika. Standardni jezik zapravo omogućuje društvenu pragmu i u njega ulaze sadržaji svih iskaza posebnih jezika. »Ispreplitanje« heteromorfnih iskaza bilo bi svojevrsno semantičko prožimanje ili uvlačenje njihovih sadržaja u svakodnevne iskaze. Heteromorfnost se pokazuje u tome što su određeni iskazi svakodnevnog života na granici između standardnog jezika i nekog od posebnih jezika. Ponajbolje to dolazi do izražaja u novinskim iskazima kao oblicima elaboriranoga standardnog jezika.

Iako Lyotard izravno ne povezuje pojmove interdisciplinarnosti i iskazne heteromorfije, oni se ipak posredno susište. Kad razrađuje problem obrazovanja, odnosno sustavnog prenošenja informacija u postmodernoj situaciji, on ističe značaj interdisciplinarnih odnosa. Osnovni zadatak obrazovanja, po njegovu mišljenju bilo bi razvijanje maštovitosti ili stjecanje sposobnosti da se povezuju serije podataka koji su se smatrali nespojivima. Maštovitost bi bila sposobnost da se, što nije kod Lyotarda izravno rečeno ali je implicitno samoj tvrdnji, spajaju podaci iz različitih iskaza. Maštovitost proizlazi iz interdisciplinarnosti ili, moguće je dodati, iz iskazne heteromorfije. Slijedimo li i dalje tu postavku, iz nje bi proizašlo da je heteromorfija iskaza uvjet da bi se unijela novina u pojedinu jezičnu igru, tj. u neku određenu disciplinu. Neko znanje, odnosno jezična igra ne bi se mogla obnoviti jedino unutar njega samog, nego u njega treba unijeti podatke koji su dotad s njim bili nespojivi. Otud proizlazi da je interdisciplinarnost uvijek određeni stupanj heteromorfije iskaza. Iskazna heteromorfija tako se pojavljuje kao uvjet da se na novi način međusobno povezuje dio dotad nespojivih podataka. Sama interdisciplinarnost kao osnovna značajka kojom se određuje maštovitost, tj. sposobnost da se povezuju dotad nespojivi podaci, navodi da se heteromorfija djelomice proširi na sve tipove jezičnih igara. Interdisciplinarnost je zapravo odnos između različitih jezičnih igara, stoga i raznovrsnih tipova iskaza, što nas navodi da zaključimo da do »preplitanja« različitih iskaza ne dolazi samo u društvenoj pragmi, kojoj je heteromorfija iskaza, prema Lyotardu, osnovica.

Nije li postavka o »preplitanju« različitih iskaza u potpunom nesuglasju s određenjem nekog znanja kao odvojene jezične igre? Nismo li heteromorfiju iskaza, povezujući je s interdisciplinarnošću, uvukli u prostor jezične igre gdje nje ne bi moglo biti? Ovdje bi se trebalo pozvati na Lyotardovu tvrdnju da je društvena veza jezična, ali je »ne čini jedna jedinstvena nit«. Njome se, po svemu sudeći, implicitno razgraničavaju oni iskazi koji osiguravaju odnos između pojedinaca i skupina od onih koji povezuju grupu unutar neke jezične igre. Ne sadržava li ta Lyotardova tvrdnja postojanje tipa jezika u kojem se križa ili, kako to on imenuje, »prepliće« svo mnoštvo jezičnih igara? Budući da pojedina znanost uvijek igra unutar svojih pravila, ona ne može legitimirati druge jezične igre. Nitko pak nije u stanju ovladati svom množinom različitih jezičnih vrsta, a poznavaoци pojedinih znanja ograničeni su njihovim tipom jezika. Nema univerzalnog metajezika koji bi bio pogodan da se njime uđe u bilo koju jezičnu igru ili da u njemu postoje opća pravila za sve tipove jezika. Lyotard je svjestan da bi krajnja podijeljenost vodila potpunom zatvaranju u pojedine jezične vrste. Netko iz jednog jezika ne bi više bio u stanju komunicirati izvan pravila te jezične igre. Bio bi to potpuni prekid komunikacije. Nije stoga čudno što je Lyotard došao do zaključka da legitimiranje proizlazi iz jezične prakse i komunikacijske interakcije. Međutim, tu praksu i interakciju nemoguće je svesti na okvire pojedinih jezičnih vrsta.

Svakodnevna neposredna (usmena) komunikacija i praksa zapravo su osnovica svakoga drugog načina priopćavanja, prihvata ili uzvratu obavijesti. Standardni jezik ili pak dijalekt, ako je riječ o kakvoj govornoj regiji, osnova je te izravne svakodnevne komunikacije. Iako iskaz neposrednog priopćavanja nije sastavljen samo od verbalnih elemenata, ovdje se mogu izostaviti nejezične sastavnice, primjerice vizualne, zato što se problem komunikacije promatra iz perspektive različitih

tipova jezika ili jezičnih igara. U svakodnevnoj upotrebi, jezikom se obuhvaćaju najrazličitiji životni sadržaji: ponovljene situacije, ali i novonastala stanja. Nепrestane mijene, pokretljivost svakodnevnog života nameće da se u jezik svakodnevnе upotrebe uključuju različiti izmijenjeni i novonastali sadržaji. Iskazuje se ono što se ponavlja i ono što se tek pojavljuje. Sve što se pojavljuje bar malo drukčijim ili što još nije potpuno zahvaćeno, nastoji se uključiti u jezik svakodnevice. Taj proces neprestane verbalizacije svakodnevice jest nužnost samoga opstojanja, jer se čovjek može kretati samo u prostoru koji je sebi jezično predstavio. Svakodnevni ili standardni jezik upravo je onaj tip jezika koji obuhvaća najširi dijapazon životnih sadržaja. U njemu se zapravo sustiču svi problemi čovjekova opstojanja. Nema gotovo ni jednog sadržaja koji bar jednim svojim dijelom ne zadire u svakodnevni život. Kako se ti različiti sadržaji uvode u jezik svakodnevice? Na koji način oni bivaju obuhvaćeni onim tipom jezika kojim se služe svi pripadnici kakve društvene zajednice?

Jezik masovnih medija ili novinski jezik pripada standardnom, odnosno jeziku svakodnevnog života i, posebno u svojim pisanim oblicima, biva pogodnim da se kroz njega razazna proces neprestanog uvlačenja novih sadržaja u standardni jezik. Novinski oblici, vrste novinskog diskursa, također predstavljaju uzorak iskaznog dijapazona koji je rezultat neprestanog prožimanja svakodnevnih izražajnih formi i onih oblika koji postoje unutar pojedinih tipova jezika (filozofskog, umjetničkog znanstvenog itd.). Od svojih jednostavnih oblika, poput kratke ili proširene vijesti, koje su elaboracija svakodnevnog iskaznog oblika, pa do složenijih novinskih diskursa, poput komentara ili publicističkih prezentacija različitih sadržaja, koji se nadovezuju na tipove diskursa unutar pojedinih jezika (filozofski, znanstveni itd.), novinski iskaz je vazda sjecište, diskursnih vrsti iz različitih tipova jezika ili jezičnih igara. Moglo bi se ustvrditi, slijedimo li navedena postavke, da su novinski jezik i novinski diskursni oblici ono mjesto gdje dolazi do neposrednog suodnosa, međusobnog utjecaja između standardnog jezika i njegovih iskaznih oblika i različitih tipova jezika i njihovih diskursnih vrsta. Novinski iskaz po svojim dominantnim značajkama pripada standardnom jeziku ili jeziku svakodnevice, jer je njegovo osnovno obilježje da se različiti sadržaji nužno elaboriraju unutar onog tipa jezika ili jezične igre koju poznaju svi članovi neke društvene zajednice. Ti se sadržaji iskazuju jezikom koji zajednički dijele i oni koji se služe i nekim drugim jezičnim tipom, primjerice znanstvenici prirodnih i humanističkih disciplina. Novinski jezik jest, dakle, onaj jezik koji neprestano utječe na standardni jezik, unoseći u njega nove sadržaje odnosno njihovu verbalizaciju, jezično predočavanje.

Taj je jezik, također, stalno mjesto iz kojeg se svakodnevni sadržaji i njihova jezična obrada unose u druge tipove jezika. To mjesto susticanja različitih jezičnih sadržaja i raznovrsnih tipova verbalizacije nameće to da se odnos među različitim jezičnim igrama ili različitim tipovima jezika (naravno, u sklopu jednoga prirodnog jezika) sagleda kao suodnos, a ne samo kao usporedno postojanje bez međusobnih relacija.

Nije da novinski jezik, kao pisani oblik svakodnevnog jezika, potpuno obuhvaća i tako u sebe zatvara sve jezične vrste zato što se njihovi sadržaji mogu djelomice njime transkodirati, niti se njime mogu svi drugi jezici legitimirati. On nije, dakle,

metajezik ostalih jezičnih vrsta. Novinski jezik je, kao što Lyotard kaže, »otvoren« za znanstveni jezik time što može primati sadržaje iz drugih jezika i što svojim iskazima potiče traženja, otkrivanje novih sadržaja u drugim oblicima. Iako je svakodnevni, odnosno novinski jezik pogodan za djelomično transkodiranje iz različitih tipova jezika, on nije nikakav »nadjezik« kojim bi oni bili obuhvaćeni, te stoga nije ni jezik prisile. Njime se, kao i svakim drugim tipom jezika, može nastojati manipulirati, ali on nema, kao ni ostali jezici, takvu snagu da se nametne i potpuno obuhvati druge iskazne tipove. Njegova je snaga u tome što je pogodan, zahvaljujući svojoj »otvorenosti« ili mogućnostima transkodiranja, prihvatiti različite sadržaje, nastale u sklopu drugih jezičnih igara.

Valjalo bi iz ove perspektive, odnosno navedenog poimanja standardnog jezika, posebno novinskoga iskaza kao jezika u kojem se susjeću različiti jezični tipovi, sagledati spor između Lyotarda i Habermasa. Prvi zastupa tezu da je odnos između različitih tipova jezika nemoguć, jer funkcioniraju kao različito postavljene jezične igre. Drugi svojom tezom o konsenzusu dokazuje da je odnos različitih tipova govora ipak moguć. Ostajući samo na njihovim osnovnim stajalištima, želimo tu, izrazito postmodernu, dilemu o različitim jezicima i govorima sagledati iz onog tipa jezika koji dijele svi pojedinci neke društvene zajednice ili pripadnici jednoga prirodnog jezika.

Postavka o jezičnim igrama temelji se na strukturi igre kao sustava koji se održava pomoću čvrsto uspostavljenih pravila u odnosu elemenata koji ga sačinjavaju. Funkcija svakog elementa, primjerice u šahu, jasno je razgraničena na temelju određenih odnosa prema drugim figurama i ograničenog načina kretanja unutar polja same igre. Može se zaključiti da funkcija ili značenje pojedine figure proizlazi iz čvrste sintakse ili odnosa među figurama. U svakoj igri je dominantna njezina sintaksa, dok se semantički aspekt zapravo svodi na određenje funkcije pojedinih figura unutar sustava kojemu su one sastavnice. One se ničim ne odnose prema nečemu što je izvan samog polja sustava kojemu pripadaju. Igra bi se, dakle, mogla usporediti s jezikom s obzirom na sintaktički aspekt. U oba slučaja postoje određena pravila u odnosu među sastavnicama koje sačinjavaju njihov sustav. U slučaju jezičnog tipa, odnosno posebne vrste jezika u sklopu nekoga prirodnog jezika (primjerice jezik fizike ili prava), to posebno dolazi do izražaja, jer određena i omeđena terminologija povećava neposrednu ovisnost pojedinih riječi (naziva) jednih od drugih. Nije stoga neutemeljena usporedba nekog tipa jezika sa strukturom igre. Problemi nastaju kad se sličnosti između igre i jezične vrste prošire i na semantičku razinu jezičnog iskaza. Igra je zasebna cjelina i ona funkcionira u svom sustavu koji se razlikuje od načina organizacije neke druge igre. Zato se funkcije njihovih elemenata razlikuju i nikako se ne mogu međusobno zamjenjivati. Njihova uloga ili značaj ne posjeduje nešto po čemu bi oni, bar djelomice, stajali jedan umjesto drugoga. Šahovska figura je po svojoj funkciji potpuno različita od pločice u dominu i ne može je svojom funkcijom ni djelomice zamijeniti. Jezična igra ili vrsta jezika pripada širem sustavu prirodnog jezika i iz njega se izdvaja po tome što se njome obilježava dio našeg svijeta koji se na drugi način nije uspio prikazati. Radi toga se u sklopu prirodnog jezika izdvaja određena vrsta čijim se diskursom obuhvaćaju oni životni sadržaji koji bi inače ostali po strani našega verbalnog iskazivanja.

Iskaz bilo koje jezične vrste, izravno ili neizravno, smjera prema nečemu što je izvan njega, prema nekoj izvanjezičnoj pojavi. Time se jezična igra posebno razlikuje od, primjerice, šaha. Njihove semantičke razine u samoj su svojoj osnovici drukčije. S druge strane, svaka jezična vrsta nastaje pomoću pravila i elemenata prirodnog jezika kojemu pripada, te tako s njime dijeli ne samo sintaktičke nego i semantičke značajke. Ova dva semantička svojstva — usmjerenost verbalnog iskaza prema onome što je izvan njega i njegova ovisnost o jezičnom sustavu u kojem nastaje — pokazuju da je semantička vrijednost pojedinih jezičnih vrsta (igara) drukčija od iste značajke bilo koje vrste. Zbog neprestanog smjerenja prema vanjskim entitetima, jezik je u stalnim mijenama. Da bi se održala koherentnost, cjelovitost sustava ili što šira protočnost informacija unutar standardnog jezika, postoji i stalni proces, moglo bi se reći, semantičnog prožimanja između postojećih i novih značenja pojedinih riječi, te novih i zatečenih izričaja. Svaki iskaz u sklopu pojedine jezične vrste uvijek je semantički ovisan o sistemu prirodnog jezika, upravo zbog te čvrste veze s njegovim sustavom. Stoga se može pretpostaviti da se semantičke vrijednosti, nastale u sklopu bilo koje jezične vrste, mogu bar djelomično prenositi u drugu jezičnu vrstu te u standardni jezik. Što je neka semantička vrijednost, nastala u nekoj jezičnoj vrsti, podesnija da se prenese u niz drugih jezičnih tipova, to je vjerojatnije da će ona ući i u standardni jezik.

Standardni se jezik pojavljuje tako kao ono mjesto gdje se susreću iskazi različitih jezičnih tipova. On je kao opća osnovica svakoga jezičnog iskaza ograničenje, ali i oslobađanje pojedinačnog napora da se što potpunije iskaže. Ograničava svojim zadanim pravilima i, ujedno, oslobađa time što se može mijenjati, što je u neprestanom procesu transformacija. Pojedinačni iskaz ima mogućnost da se u kakvoj jezičnoj vrsti, u odmaku od svakodnevnne verbalne konvencije, odvoji od postojećih označavanja stanovite životne pojave i da je predoči na novi način. Zajednička semantička osnovica njegova iskaza i standardnog jezika omogućava pak da se novostvoreno značenje »prevede«. »Prevođenje« bi bio onaj proces kojim se semantička vrijednost nastala u iskazu nekog posebnog jezika (filozofskog, znanstvenog i dr.) pomoću svoga semantičkog adekvata prenosi u standardni jezik. Upravo takvo »prevođenje« nije moguće iz jedne igre u drugu, zato što one nemaju zajedničku sintaktičku ni semantičku osnovicu. Kod jezičnih igara, nasuprot, i pored razlika koje nastaju, moguće je »prevođenje« osnovnih značenja jednog iskaza u drugi. Jezik svakodnevnog života ili, šire standardni jezik jest ono mjesto u kojem se okupljaju osnovna značenja nastala u pojedinim jezičnim vrstama (igrama). Odnos između svakodnevnog jezika i jezičnih vrsta nije jednosmjern.

Svakodnevn jezik nije tek pasivni prijemnik impulsa posebnih jezika, nego ti drugi verbalni tipovi upravo ovise o jezičnom iskazu svakodnevice. U svakodnevnoj upotrebi standardnim, konvencionaliziranim jezikom nastoje se iskazati stanja neprestane mijene, pa se tako stvaraju »poluo značeni« prostori čovjekova postojanja; ako bismo djelimice slijedili Husserla, oni bi se mogli uvjetno imenovati pretpojmovima. Takav, nedovoljno označen prostor svakodnevice »opterećuje«, te nameće potrebu da se i dalje jezično određuje. Kad je zahvaćen egzistencijalni problem koji se više ne može iskazati jezikom svakidašnjice ili standardnim diskursnim oblicima, »poluo značeni« entitet postaje predmetom jednog od posebnih

jezika (jezičnih igara) u čijem se sklopu potpunije označava. Tako označen, ponovno se vraća u svakodnevni jezik kao »prevedeni« pojam. Time se u jeziku svakodnevnog života pomjeraju određena značenja i mijenjaju neki konvencionalizirani diskursni tipovi.

Novinski jezik ili jezik masovnih medija jest jezik svakodnevnog života koji je u dvostrukom odnosu prema posebnim jezicima. U njemu se stalnim nastojanjem da se odrede nove situacije neprestano povećava broj do kraja neodređenih sadržaja. Novinskim se jezikom ne uvode samo nedorade životni sadržaji, nego se njime, kao elaboriranim verbalnim iskazom svakodnevnog života, neposredno i na novi način oni obilježavaju. On posjeduje, dakle, i izrazito tvorbenu funkciju, a ne samo svojstvo da prihvaća semantičku vrijednost koja je nastala u nekoj od jezičnih vrsta. Tako utječe i na iskaze drugih jezičnih tipova, što je pak moguće zato što s njima dijeli isti semantički i sintaktički sustav. Novinski diskurs jest oblik standardnog jezika koji se u svojim posebnim vrstama (komentar, feljton i dr.) približava diskursu nekoga posebnog jezika (znanstvenom, književnom i dr.). Ili se pak diskurs posebnog jezika može uklopiti u novinski kontekst. Naime, neke pojave iz svijeta svakodnevnog života bivaju određene s, primjerice, filozofskog stajališta, pa se u sklopu novinskog konteksta pojavljuje tip filozofskog diskursa koji je tako pisan da se njegov jezik približava standardnoj verbalnoj upotrebi. Filozofski eseji Camusa i Ortege y Gasset, objavljeni kao komentari u dnevnim listovima, primjeri su diskursa posebnog jezika koji se pojavljuje u novinskom sklopu. U tim se filozofskim esejima razmatra određena pojava iz svakodnevnog života. Tematski se tako povezuju s novinskim diskursom (posebno komentarom). S druge strane, oni su iskazi koji su nastali u sklopu posebnoga filozofskog sustava i svoju cjelovitost dobivaju u odnosu prema toj misaonoj cjelini. No, njih je moguće čitati i kao izdvojene diskurse novinskog tipa, jer su ne samo po temama nego i po svom jeziku, koji je blizak standardnom ili svakodnevnom govoru pa time i njegovom leksiku, dostupni čitatelju novina.

Takvi diskursni oblici pokazuju da je jezik svakodnevnog života usko povezan s posebnim jezicima. Veza bi bila nemoguća kad se semantičke vrijednosti ili značenja ne bi mogli »prenositi«, »prevoditi« iz jednog tipa jezika u drugi. Primjer »mišljenja« standardnog i posebnog iskaza jest tzv. publicistički diskurs u kojem se ono što je aktualni problem svakodnevnog života obrađuje iz očista pojedinih teorija ili se pak neko znanstveno otkriće »prevodi« u novinski jezik. Dolazi do prožimanja standardnog govora koji dijeli veći dio primalaca i posebnog jezika preuzete teorije. Nije riječ, naravno, samo o dužini diskursa, makar je ona također značajno razlikovno svojstvo, već ponajviše o tome da zajednički semantički i sintaktički elementi standardnog i posebnog jezika omogućuju da se tvore »hibridni« iskazi.

Sociološki promatrano, »hibridni« novinski iskaz jest onaj tip diskursa koji omogućuje da se sadržaj ili semantička vrijednost posebnog jezika učini dostupnom većem broju članova neke društvene zajednice. Novinski je iskaz kao diskurs standardnog jezika ili jezika svijeta života po svojoj osnovici (semantičkoj i sintaktičkoj) dovoljno »otvoren« da se u njemu mogu tvoriti značenjske vrijednosti sukladne, ali ne i jednake značenjima nastalim u pojedinim posebnim jezicima. Tako se omogućuje, jednim dijelom, i neprestana dinamika jezika svakodnevnog života.

U opći jezični tip neprestano ulaze nova značenja nastala u posebnim jezicima. Ona pritom gube dio svoga prvotnoga značenja, ali, a to je bitno, ipak zadržavaju izvorne semantičke vrijednosti kojima se u jeziku svakodnevnog života dobiva novo značenje. Takva semantička vrijednost postupno postaje, uklopljena u novinski iskaz, jedinicom standardnog jezika.

Tena Martinić

COMMUNICATION AND THE POSTMODERN

Summary

Lyotard asserts that different languages, those of science, literature etc. exist simultaneously, but are totally closed within themselves without mutual encounters. The consequence of this would be that a statement produced in one type of language or according to the rules of one linguistic game could not be translated into another type of language. The assertion about the enclosure of discourse within its own linguistic game and about the impossibility of its semantic value to be transposed into statements of another linguistic kind is particularly noticeable when everyday communication is considered. Standard language appears to be the locus where statements of different linguistic types meet. The language of everyday living, standard language, is the locus where the basic meanings created in the various linguistic kinds come together. The relationship between everyday language and linguistic kinds does not flow in one direction. Everyday language is not just a passive receiver of impulses from particular languages; other verbal types depend in fact on everyday linguistic statements.